

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ВИСШ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ

ул. „Цар Калоян“ № 1-а, 1000 София, тел. 986-21-67, 987-55-13,
[e-mail: arch@vas.bg](mailto:arch@vas.bg)

Изх. № 211

Дата: 04.03.2026 г.

**ДО
ОБЩОТО СЪБРАНИЕ НА
ГРАЖДАНСКАТА КОЛЕГИЯ
НА ВЪРХОВНИЯ КАСАЦИОНЕН СЪД**

СТ А Н О В И Щ Е

НА ВИСШИЯ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ

по тълкувателно дело № 2/2025 г.

УВАЖАЕМИ ВЪРХОВНИ КАСАЦИОННИ СЪДИИ,

С разпореждане на Председателя на ВКС от 14.04.2025 г. е образувано тълкувателно дело № 2/2025 г. по описа на Общото събрание на съдиите от Гражданската колегия на ВКС по въпроса:

„Налице ли са предпоставките по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ за ангажиране на отговорността на държавата за обезщетяване на причинени вреди, когато прекратеното наказателно производство е било образувано срещу неизвестен извършител и ищецът не е имал процесуалното качество на обвиняем?“

На основание чл. 129, ал. 4 от Закона за съдебната власт (ЗСВ) представям на вниманието Ви становище по поставения за тълкуване въпрос, предмет на образуваното тълкувателно дело № 2/2025 г. по описа на ОСГК на ВКС.

I. Противоречивата практика, мотивирала предложението за тълкувателно решение:

По въпроса е установена противоречива съдебна практика на състави на Върховния касационен съд по конкретни дела:

1. В Решение № 50047/10.03.2023 г. на ВКС по гр. д. № 3092/2022 г., IV г. о. се приема, че само лице, което е привлечено в качеството си на обвиняем, може да претендира обезщетение за претърпени вреди от незаконна дейност на правозащитните органи по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ. Според състава, постановил това решение, обвинението в извършване на престъпление се осъществява чрез привличане на физическото лице в качеството му на обвиняем за извършено от него престъпление при условията и по реда, предвидени в НПК) с цел реализиране на наказателната му отговорност. С привличането на лицето като обвиняем се конституира фигурата на обвиняемия. В хода на разследването се привлича обвиняем, а след приключването му се повдига обвинение с обвинителен акт. Образуването на наказателния процес и привличането на обвиняем в хода на разследването предшестват сезирането на съда за търсене на наказателна отговорност. Това са процесуални действия, които се извършват на досъдебната фаза на наказателното производство, в която се изяснява и решава въпросът за повдигане на обвинение пред съда с искане за търсене на наказателна отговорност. Привличането на обвиняем не води задължително до изготвянето и внасянето в съда на обвинителен акт, тъй като производството може да бъде прекратено на посочените в НПК основания. С прекратяване на производството се прекратява и обвинението срещу лицето, привлечено като обвиняем, както и всички мерки за процесуална принуда, постановени срещу него. В случаите, в които образуваното наказателно производство е прекратено поради това, че деянието не е извършено от обвиненото в извършването му лице или че извършеното деяние не е престъпление, или поради това, че наказателното производство е образувано, след като наказателното преследване е погасено по давност или деянието е амнистирано, обвинението в извършване на престъпление, осъществено чрез привличане на физическото лице в качеството му на обвиняем, обвинението е незаконно. Неоснователността на претенцията на държавата, насочена към реализиране на наказателната отговорност на привлеченото като обвиняем лице, води до незаконност на предприетите с оглед на нейното реализиране процесуални действия, респективно до възстановяване на състоянието, което би било налице, ако не бяха нарушени изискванията на закона, чрез обезщетяване на всички имуществени и неимуществени вреди в причинна връзка с незаконната дейност.

Въз основа на тези съображения съставът на ВКС, постановил решението, приема, че едва след привличането на едно лице като обвиняем по отношение на него могат да се предприемат мерки за процесуална принуда, предвидени за обвиняемия в НПК, с които да му бъдат причинени вреди, които да бъдат поправени по реда на чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ. Излагат се и доводи, че в съдебната практика трайно се приема, че предвид аналогичните процесуални качества между обвиняем (чл. 207) и уличен (чл. 409, чл. 410) по смисъла на НПК (отм., ДВ., бр. 86/28.10.2005 г., в сила от 29.04.2006 г.), разпоредбата на чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ е приложима по аналогия и по отношение на уличеното лице, в случаите, когато се провежда полицейско производство, но действащият НПК изоставя фигурите на „заподозрян“ и „уличен“, като оставя само тази на обвиняемия. Затова, за да се приложи чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ следва срещу ищеца, привлечен като обвиняем, да е било образувано наказателно производство и то да е било прекратено поради това, че деянието не е извършено от лицето или че деянието не съставлява престъпление.

2. Обратното становище се обосновава в Решение № 50009/ 08.02.2023 г. на ВКС по гр. д. № 932/ 2022 г., III г. о. В него съставът на ВКС приема, че се дължи обезщетение по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ и в онези случаи, в които и без да е повдигнато обвинение, са извършени процесуални действия спрямо увреденото лице, които за него създават несъмнено усещането, че се явява единственият възможен извършител на престъпното деяние, предмет на разследване. Съставът споделя трайно установената практика на ВКС, според която употребеният в чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ израз „обвинение в извършване на престъпление“ трябва да се тълкува по-широко за нуждите на специалния деликт, а не в тесния му наказателно-процесуален смисъл. В случаите, в които наказателното производство е образувано срещу определено лице, а впоследствие е прекратено поради това, че извършеното деяние не е престъпление, е осъществен съставът на чл. 2 ал. 1, т. 3 ЗОДОВ. Лицето, срещу което е образувано наказателно производство, търпи вреди от проведеното срещу него наказателно преследване и в случаите, когато производството е прекратено без да му е повдигнато обвинение. Когато досъдебното производство е образувано срещу неизвестен извършител при достатъчно данни за извършено конкретно престъпление, което единствено ищецът би могъл да извърши, той търпи вреди от момента, в който е узнал за образуваното производство за конкретното престъпно деяние.

II. Становище по поставения въпрос:

Висшият адвокатски съвет смята, че отговорът на поставения въпрос трябва да бъде:

Държавата отговаря за обезщетяване на причинени вреди по реда на чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ, когато прекратеното наказателно производство е било образувано срещу неизвестен извършител и ищецът не е имал процесуалното качество на обвиняем.

Съображенията за това са следните:

Съгласно чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ държавата отговаря за вредите, причинени на граждани от разследващите органи, прокуратурата или съда, при обвинение в извършване на престъпление, ако лицето бъде оправдано или ако образуваното наказателно производство бъде прекратено поради това, че деянието не е извършено от лицето или че извършеното деяние не е престъпление, или поради това, че наказателното производство е образувано, след като наказателното преследване е погасено по давност или деянието е амнистирано.

Трайно установената практика на ВКС по прилагането и обхвата на тази разпоредба тълкува понятието „обвинение в извършване на престъпление“ за нуждите на ангажирането на отговорността на държавата по чл. 2, ал. 1 ЗОДОВ по-широко от смисъла, който влага законодателят в относимите разпоредби от НПК – привличане на лицето като обвиняем от разследващия орган при наличието на достатъчно доказателства за виновността му в извършване на конкретно престъпление (чл. 219 НПК във връзка с чл. 54 НПК). В решение № 187/ 13.06.2012 г. по гр. д. № 1215/ 2011 г. на III-то г. о. се приема, че „[к]огато наказателното производство е образувано срещу определено лице, а впоследствие производството е прекратено поради това, че извършеното деяние не е престъпление, е осъществен съставът на чл. 2, ал. 1, т. 2 ЗОДОВ. Лицето, срещу което е образувано наказателно производство, търпи вреди от проведеното срещу него наказателно преследване и в случаите, когато производството е прекратено без да му е повдигнато обвинение“. Подобно е разрешението, което е възприето в Решение № 341/ 05.10.2012 г. по гр. д. № 1310/ 2011 г. на IV г. о. В него съставът на ВКС основава изводите си на още по-ранна практика на ВКС по прилагането на чл. 2, ал. 1 ЗОДОВ (Решение № 1200/ 02.12.2008 г. по гр. д. № 3517/ 07г. на III г. о.) и приема, че „[с]ъгласно приетото в т. 7 от ТР № 3/ 2005г. на ОСГК на ВКС когато наказателното производство е прекратено поради недоказаност на обвинението, основаниято за обезщетяване на вреди по чл. 2, ал. 1, т. 2 ЗОДОВ е, че деянието не е извършено от лицето. Ето защо фактът на прекратяване на наказателното производство поради липса на доказателства за извършено престъпление осъществява хипотезата на чл. 2, ал. 1, т. 2 ЗОДОВ, макар и да не е повдигнато обвинение и уличеното лице не е привлечено в качеството на обвиняем“.

Допълнителни мотиви в тази връзка се съдържат в Решение № 425/ 01.12.2015 г. по гр. д. № 3143/ 2015 г., IV г. о. Според състава „...и в случаите, когато първоначално досъдебното наказателно производство е образувано срещу неизвестен извършител при достатъчно данни за извършено конкретно престъпно деяние, а едва по-късно ищецът е бил уличен и/ или срещу него е било повдигнато обвинение за същото престъпление, той търпи вреди от наказателното преследване и в периода от време преди уличаването му, респ. – повдигането на обвинението срещу него, ако той е бил единственото лице, което е могло да извърши престъпното деяние, за което производството първоначално е образувано срещу неизвестен извършител. В тези случаи ищецът търпи вредите от наказателното преследване от момента, в който е узнал за образуването на наказателно производство за конкретното престъпно деяние, което единствено той би могъл да извърши“.

В една или друга степен посочената аргументация се възпроизвежда в други решения на ВКС – например Решение № 230/ 04.12.2017 г. по гр. д. № 4874/ 2016 г. на IV г. о. на ВКС, Решение № 353/ 06.11.2015 г. по гр. д. № 892/2015 г. на IV г. о. на ВКС, Решение № 397/ 26.11.2015 г. по гр. д. № 6047/2013 г. на IV г. о. на ВКС, Решение № 51/ 11.03.2021 г. по гр. д. № 2340/ 2020 г. на IV г. о. на ВКС, Решение № 50009/ 08.02.2023 г. по гр. д. № 932/2022 г., III г. о. на ВКС.

Възприетото становище в Решение № 50047/10.03.2023 г. на ВКС по гр. д. № 3092/2022 г., IV г. о., според което редът за обезвреда по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ е приложим само за лицата, които са привлечени като обвиняеми, изглежда е изолирано в практиката на ВКС по прилагане на посочената разпоредба.

Висшият адвокатски съвет намира, че трайната установена практика на ВКС по прилагането на чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ, съгласно която държавата носи отговорност за обезщетяване на евентуално причинените вреди, когато прекратеното наказателно производство е било образувано срещу неизвестен извършител и ищецът не е имал процесуалното качество на обвиняем, е правилна. От принципна гледна точка Висшият адвокатски съвет не може да изрази различна позиция в изпълнение на правомощието си за предоставяне на становище по образувано тълкувателно дело, когато тълкувателният акт би имал за евентуална последица отнемането на вече признати права на български граждани. Именно такъв би бил резултатът при приемане на обратното становище. Лицата, които са участвали в досъдебното производство, без да са били привлечени в качеството им на обвиняеми, и които биха имали легитимна претенция за обезвреда на претърпените от тях вреди вследствие на действията

на разследващия орган, ще бъдат лишени от възможността да ползват реда за обезщетяване на претърпените от тях вреди, уреден в ЗОДОВ.

Наред с това, при тълкуването на обхвата на отговорността на разследващите органи, прокуратурата и съда в наказателното производство, и по-специално този в досъдебното производство по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ, трябва да се държи сметка за целите, които законодателят преследва с нормативното установяване на специалния деликт в чл. 2 ЗОДОВ. От систематичното тълкуване на разпоредбата на чл. 2 ЗОДОВ в нейната цялост не изглежда той да е целял да ограничи отговорността на органите в наказателното производство в определени стадии на процеса. Напротив, правото на обезвреда е предвидено и възниква във всички случаи на незаконни действия на тези органи, допуснати във всички фази на процеса – досъдебното и съдебното производство, производството по мерките за процесуална принуда, изпълнението на наложеното наказание и пр.

Разбирането, че отговорността на държавата по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ възниква едва с привличането на лицето като обвиняем, е ограничително и не съответства на стандарта, наложен в практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) във връзка с тълкуването на понятието „наказателно обвинение“ по смисъла на чл. 6, § 1 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ). Съгласно решението от 12.05.2017 г. на Голямата камера на ЕСПЧ по делото Симеонови срещу България (жалба № 21980/ 04) „наказателно обвинение“ съществува от момента, в който лицето е официално уведомено от компетентния орган за твърдението, че е извършило престъпление, или от момента, в който положението му е било съществено засегнато от действията, предприети от властите в резултат на подозрение срещу него (§ 110). Неизчерпателното посочване на различни фактически хипотези в § 111 от същото решение – лице, арестувано по подозрение, че е извършило престъпление (Heaney and McGuinness v. Ireland, № 34720/97, § 42, ЕСПЧ 2000XII, и Brusco v. France, № 1466/07, §§ 47-50, 14 октомври 2010 г.), **заподозряно лице, разпитвано за участието си в деяния, които представляват престъпление** (Aleksandr Zaichenko v. Russia, № 39660/02, §§ 41-43, 18 февруари 2010 г.; Янков и други срещу България, № 4570/05, § 23, 23 септември 2010 г.; Ibrahim and Others v. the United Kingdom [GC], № 50541/ 08 § 296), и лице, на което официално е повдигнато обвинение в престъпление по определена в националното право процедура (Pélissier and Sassi v. France [GC], № 25444/94, § 66, ЕСПЧ 1999II, и Pedersen and Baadsgaard v. Denmark [GC], № 49017/99, § 44, ЕСПЧ 2004XI) – обосновават общия извод на Съда, че във всички тези случаи лицата могат да се смятат за “обвинени в престъпление” и

да претендират за защита по чл. 6 ЕКПЧ. Именно поради това Съдът приема, че действителното появяване на първото от горепосочените събития, независимо от техния хронологичен ред, задейства прилагането на чл. 6 ЕКПЧ в наказателния му аспект.

С оглед на изложеното, крайният извод на състава, постановил Решение № 50047/10.03.2023 г. на ВКС по гр. д. № 3092/2022 г., IV г. о., за ограничаването на приложното поле на отговорността по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ едва след формалното привличане на лицето като обвиняем с аргумента, че действащият НПК не урежда фигурите на „заподозрян“ и „уличен“, не съответства на тълкуването на понятието „наказателно обвинение“ по смисъла на чл. 6 § 1 ЕКПЧ и обвързващата го практика на ЕСПЧ. Тълкуването, което ЕСПЧ дава на Конвенцията, е обвързващо за националните съдилища, в това число и за върховните.

Вярно е, че случаите на търсене на отговорност на държавата чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ в разглежданата тясна хипотеза – при липсата на привличане на лицето като обвиняем, биха били сравнително редки. Това е така най-малкото защото следва да се очаква, че по презумпция органите по разследването извършват законосъобразни процесуални действия при спазване на правата на участниците в наказателното производство, признати от НПК, Конституцията на Република България и ЕКПЧ. От гражданите се очаква да съдействат на разследването и това съдействие се осигурява включително с уреденото в чл. 120 НПК задължение да се явят пред и да бъдат разпитани от разследващия орган в качеството на свидетели. Това обстоятелство обаче няма отношение към обхвата на приложното поле на чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ, а към основателността на предявения иск за обезщетяване на претърпените вреди при твърдения за противоправни действия на разследващия орган с оглед на установяването на действително причинена вреда от допуснатите незаконни действия.

Всичко изложено дава основание да се приеме, че отговорността на държавата по чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ може да бъде ангажирана в случай на претърпени вреди от незаконни действия на разследващия орган и когато лицето, което претендира обезщетение по реда на уредения в ЗОДОВ специален деликт, не е било привлечено в качеството му на обвиняем в досъдебното производство.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВИСШИЯ
АДВОКАТСКИ СЪВЕТ: /п/
АДВ. СТЕФАН МАРЧЕВ